

Dursun Bey'in bugün elde mevcut olan tek eseri, esas itibariyle Fâtih Sultan Mehmed'in gazâ ve fetihlerini ihtiva eden ve kendisi tarafından *Târih-i Ebû'l-Feth* adı verilen tarihidir. Fâtih Sultan Mehmed adına kaleme alınan eser, 848'de (1444) Fâtih'in ilk cülûsü ile başlayıp Hadım Ali Paşa'nın 893'teki (1488) Memlûk seferiyle sona ermekte, böylece kırk dört yıllık olayları içine almaktadır. Ailesi, tahsili ve bulunduğu görevler sayesinde devrinin tanınmış devlet ve ilim adamlarıyla birlikte bulunma imkânını elde eden Dursun Bey, devlet kademelerinde nâil olduğu mevkilerden dolayı minnet borcunu ödemek üzere kendi arzusu ile eserini yazdığını belirtmektedir.

Eserin yazılış tarihi hakkında açık bir kayıt bulunmamakla birlikte devlet erkânının mansıpları ve bunlar için kullanılan unvanlardan hareketle 902'den (1496) önce yazılmış olabileceğini ileri sürmek mümkündür. Eser önsöz, giriş ve asıl metin kısmı olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Müellif önsözde eserin telif sebebini anlatır. Girişte özellikle padişah ve saltanat kurumu hakkında bilgiler verip yorumlar yapar ve konuyla ilgili hikâyeler anlatır. Bu bölümü, ilim ve hikmet sahibi kimselerin görüş ve fikirlerinden faydalanarak yazdığını belirtir. Bunun sonunda yer alan zeyil kısmı ise bilhassa on iki yıl hizmetinde bulunduğu ve ömrünün en verimli dönemini sohbet ve tavsiyelerini dinleyerek geçirdiği Mahmud Paşa'nın görüşlerine ayırmıştır. Burada Fâtih Sultan Mehmed'in şahsiyetiyle ilgili imalı ifadeler ve hükümdar-tebaa münasebetlerine dair fikirlere de yer verilmiştir. Dursun Bey, Fâtih Sultan Mehmed devri askerî faaliyetlerinin anlatıldığı asıl metnin başına, II. Murad'ın tahtı oğluna devrettikten sonra yeniden tahta çıkması hadisesiyle II. Bayezid devrinin ilk yedi yılındaki askerî faaliyetlerin bir kısmını da eklemiştir.

Tarihinde, "Müşâhede ettim ve beyne'n-nâs tevâtür ile sâbittir" gibi ifadeler kullanarak birçok olayı bir görgü şahidi olarak veren Dursun Bey'in eseri, Kemal Paşazâde'nin *Tevârîh-i Âl-i Osmân*'ının Fâtih Sultan Mehmed'e ayrılan yedinci defteri için en önemli kaynak olmuştur. *Târih-i Ebû'l-Feth*'in bir başka özelliği de ülkelerin fizikî coğrafyası ile askerî ve iktisadî bakımdan önem taşıyan pek çok mevki hakkında bilgiler ihtiva etmesidir. Bazan kısa cümleler, bazan da uzun paragraflar halinde naklet-

tiği bu bilgiler esere bir tarihî coğrafya niteliği kazandırmaktadır. Ayrıca bu bilgiler Fâtih'in fetih siyaseti ve stratejisi hakkında da ipuçları vermektedir.

Dursun Bey'in eserinde bu devrin bir kısım hadiselerini ihmal ettiği görülmektedir. Bu husus iki sebebe bağlanabilir. Birincisi, müellifin yazılı ve sözlü kaynaklara başvurarak ve araştırarak bir tarih yazmaktan ziyade müşâhedelerine ve işittiklerine dayanmış olmasıdır. İkincisi de olaylar karşısında ihtiyat yolunu seçmesi ve devamlı zafer görmeye alışmış bir kimse olarak bazı başarısızlık ve yenilgileri vermek istememesidir.

Târih-i Ebû'l-Feth, dil ve üslûp özellikleri bakımından aynı dönemde yazılan Âşıkpaşazâde, Oruç ve Neşrî tarihlerine hiç benzemez. Bu tarihlerde görülen kısa cümleler, süssüz kuru ifadeler yerine Dursun Bey'in eserinde Farsça ve Arapça sentaksa uygun uzun cümlelere, tasvirler sırasında bol bol sıfatlara rastlanır. Müellif Arapça ve Farsça kelime ve şekillere yer vermekle birlikte Türkçe'yi hiçbir zaman ihmal etmemiştir. Bu bakımdan onun eseriyle Kemalpaşazâde'nin eseri arasında büyük bir yakınlık gözlenir.

Eserin bugün beş nüshası bilinmektedir. Bunlardan Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya nüshası II. Bayezid'in mührünü taşıdığından o devirde yazıldığı bilinen nüshadır. Diğer nüshalardan üçü Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde, bir diğeri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan çok dikkatsizce yazılmış muahhar bir nüshadır.

Târih-i Ebû'l-Feth üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Eser önce Mehmed Ârif Bey tarafından *Târih-i Osmânî Encümeni Mecmuası*'nın ilâvesi olarak 1330 yılında yayımlanmıştır. Daha sonra A. Mertol Tulum, bütün nüshaları karşılaştırarak eserin tenkitli neşrini yapmış, sonuna da indeks ve lugatçe eklemiştir (İstanbul 1977). Ayrıca H. İnalıcık ve R. Murphey eserin tıpkıbasımı ile birlikte özet halinde İngilizce tercümesini neşretmişlerdir (Chicago 1978).

BİBLİYOGRAFYA :

Tursun Bey, *Târth-i Ebû'l-Feth* (nşr. Mehmed Ârif), TOEM ilâvesi, İstanbul 1330; a.e. (haz. Mertol Tulum), İstanbul 1977; İbn Kemal, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, tür.yer.; H. İnalıcık — R. Murphey, *Tursun Beg, The History of Mehmed the Conqueror*, Chicago 1978; H. İnalıcık, "Tursun Beg, Historian of Mehmed the Conqueror's Time", *WZKM*, LXIX (1977), s. 55-71.



MERTOL TULUM

DURŞUN FAKİH

(ö. 726/1326'dan sonra)

Osman Gazi adına

ilk hutbeyi okuyan kadî, âlim ve şair.

Hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmayan Dursun Fakih Karamanlı olup Şeyh Edebâli'nin (ö. 726/1326) damadı ve Osman Gazi'nin bacanağıdır. Şeyh Edebâli'den tefsir, hadis ve fıkıh okudu; ona mürid oldu ve seyrü sülûkünü onun yanında tamamladı. Osman Gazi ile birlikte savaşlara katılır ve gazilere imamlik yapardı. Karacahisar'ın (bugün Eskişehir'in merkez ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy olan Karacaşehir) fetminden (688/1289) sonra Osman Gazi tarafından şehrin kadılığına ve kiliseden çevrilen caminin imamlığına getirildi. Burada onun adına ilk cuma hutbesini okudu. Kaynaklara göre bu hutbe Osmanlılar'ın istiklâl alâmeti olarak okunan ilk hutbedir (Âşıkpaşazâde, s. 18).

Osman Gazi fethettiği yerleri beşe bölerek Bilecik'i kayınpederinin idaresine bırakmıştı (1302). Bunun üzerine Dursun Fakih Edebâli'nin yanında kaldı ve onun vefatı üzerine makamına geçerek fetva işlerini yürüttü. Ölüm tarihi hakkında kesin bilgi bulunmamakla birlikte bazı kaynaklar şeyhinin yerine geçtikten bir müddet sonra vefat ettiğini kaydeder. Kabri, Bilecik'te Şeyh Edebâli Zâviyesi içindeki türbededir. Türbede Şeyh Edebâli, Dursun Fakih ve Muhlis Baba'dan başka Edebâli'nin ahfadından bazı kimseler medfundur (Öcal, s. 130). Dursun Fakih'e bundan başka iki türbe-makam daha isnat edilmektedir. Bunlardan biri Karacahisar'da küçük bir tepe üzerinde (Ünver, s. 497), diğeri ise Söğüt'ün Küre köyü civarında başka bir tepe üzerindedir (Öcal, s. 129).

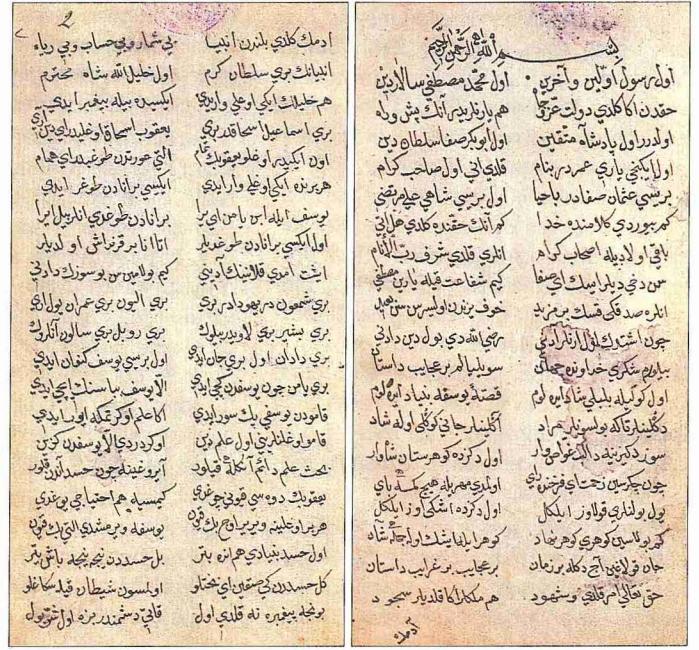
Yünus Emre, Âşık Paşa ve Gülşehrî ile çağdaş olan Dursun Fakih ayrıca Osmanlı devrinin ilk şairlerindendir. Ona nisbet edilen tek eser olarak tanınan *Gazavatnâme*, edebî özelliğinden ziyade dinî mahiyeti ve Eski Anadolu Türk

DURSUN FAKİH

çesi'ne ait ilk örneklerden biri olması bakımından önemlidir. Sadettin Buluç'un bir tebliğle tanıtarak özeti verdiği *Gazavatnâme*'de (bk. bibl.), Hz. Peygamber'in başta Hz. Ali olmak üzere Hâlid b. Velid ve diğer sahâbilerle birlikte, puta tapan Benî Pinhân kabilesinin reisi Mukaffa'a karşı giriştiği savaşlar anlatılmaktadır. Eserde kısa bir münâcât ve na'ttan sonra asıl konuya girilir. Ayrıca diğer bazı müelliflerce manzum ve mensur olarak işlenen ve halk arasında "Mukaffa' Cengi" adıyla da tanınan bir konuyu işleyen eserde olaylar, Benî Pinhân kabilesinden bir gencin babasının müslüman olduğu için kabile reisi Mukaffa' tarafından öldürülmesiyle başlar. Bu genç durumu Hz. Peygamber'e bildirince Resûl-i Ekrem, Hz. Ali'ye yazdırıldığı İslâm'a davet mektubuyla birlikte, o diyarları bildiğini ve Mukaffa'ı tanıdığını söyleyen Hâlid b. Velid'i Benî Pinhân kabilesine gönderir. Hâlid mektubu Mukaffa'a verir, o da okuma bilmediğinden kızı Hittâm'ı çağırıp mektubu okutur. Fakat Mukaffa'ın, inancından dönmeyeceğini ve bu uğurda mücadele edeceğini bildiren mektubu Medine'ye dönen Hâlid bu arada Hittâm'a âşık olur. Bunun üzerine Hz. Peygamber, aralarında Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin de bulunduğu ashtan 4000 kişiyle birlikte Benî Pinhân'a karşı sefere çıkar. Uzun mücadeleler sonunda Hittâm müslüman olup Hâlid'le evlenir. Özellikle Hz. Ali etrafında cereyan eden çeşitli olaylar üstü hadiseler karşısında daha fazla direnemeyen Mukaffa' da İslâmiyet'i kabul eder ve kısa bir müddet sonra ölür.

Muteber İslâmî kaynaklarda rastlanmayan olayların konu edildiği eser, diğer bazı gazavatnâmelerde olduğu gibi muhtemelen Anadolu'da müslüman Türk birliğinin sağlanması için gayret sarf edilen bir dönemde dinî heyecanı ve cihad şuuruyla pekiştirmek için yazılmış-

Dursun
Fakih'in
Gazavatnâme adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(İÜ Ktp.,
TY, nr. 311)



tır. Mesnevi tarzında ve aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbı ile nazmedilen yaklaşık 640 beyit hacmindeki eserin bugüne kadar biri Millet Kütüphanesi'nde (Ali Emîrî, Manzum, nr. 1222, vr. 79^b-108^a), biri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 311, vr. 60^b-71^a), diğeri de Konuya'da Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi'nde (nr. 11.930) olmak üzere üç nüshası tesbit edilmiştir. Agâh Sırrı Levend, Millet Kütüphanesi'ndeki *Gazavat-ı Resûlullah* adını taşıyan nüshanın Dursun Fakih'e ait olduğunu belirtirken İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki *Gazavat-ı Kısas-ı Mukaffa'* adlı bir başka nüshanın müellifinin bilinmediğini söylemekte, böylece ortaya iki ayrı eser çıkarmaktadır. Ancak yapılan karşılaştırma sonucunda, bunların aslında Dursun Fakih'in *Gazavatnâme*'sinin epeyce değişikliğe uğramış farklı iki nüshası olduğu tesbit edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Dursun Fakih, *Gazavatnâme*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 1222; Aşıkpaşazade, *Tarih*, s. 18-19, 199; Münecimbaşı, *Sahâifü'l-ahbâr*, III, 274; Taşköprizade, *eş-Şekâ'ik*, s. 5; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 30-31; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), I, 108-109; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 235, 241; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, 127; A. Süheyl Ünver, "Osmanlıların İlk İstiklâl Hutbesini Okuyan Dursun Fakih", *Tarih Dünyası Dergisi*, II/12, İstanbul 1950, s. 495-497; Sadettin Buluç, "Dursun Fakih'in Gazavat-nâmesi", *X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler* 1963, Ankara 1964, s. 11-22; Safa Öcal, "Dursun Fakih", *TDA*, I/6 (1980), s. 117-130; Kâmûsü'l-a'lâm, IV, 3020; Hasan Aksoy, "Dursun Fakih", *TDEA*, II, 387.



HASAN AKSOY

DURUŞMA

(bk. MÜRÂFAA).

DUYU

Canlılarda içten ve dıştan gelen
uyarıları almayı
mümkün kılan ruhi güç.

İslâm düşünce ve bilim tarihi boyunca teşekkül eden terminoloji içinde duyu his ve hâsse (çoğulu havâs) kelimeleleriyle ifade edilmiş, bilgi problemiyle ilgili olarak duyu ve algı konuları his, havâs, havâss-ı hams, havâss-ı zâhire, havâss-ı bâtine, havâss-ı selîme, el-kuvvetü'l-hassâse, el-kuvvetü'l-müdrike, en-nefsü'l-hayvâniyye ve esbâbü'l-ilm gibi başlıklar altında incelenmiştir. Bir duyu gücünün herhangi bir etkenle uyarılması insânî ihsâs, buna bağlı olarak nesnenin zihindeki kavramına ma'rîfet ve fehîm, bağımsız bilgi haline gelmesine idrak denir. Duyu objeleri ve genel olarak duyulara konu olan şeyler için mahsûs (çoğulu mahsûsât) ve hissî (çoğulu hissiyyât) kavramları kullanılır.

İslâm düşünce tarihinde duyu meselesiyle ilgili olarak teşekkül eden literatürün kapsam ve derinliğini kavramak öncelikle modern perspektife ihtiyaç gösterir. Çünkü İslâm Ortaçağı'nda meselelerin ele alınış tarzı, modern anlayışla paralellik taşıması yanında onun haber-cisi de olmuştur. Genel bir bakışla duyların ve duyum hadiselerinin açıklanma-

Küre köyü yakınında Dursun Fakih'e isnat edilen makam kabri - Söğüt / Bilecik

